

MUHAMED-EFENDIJA ZAHIROVIĆ I NJEGOVA IDŽAZETNAMA

Sažetak

U ovome radu predstavljena je biografija Muhamed-efendije Zahirovića, dat je osvrt na njegov društveni aktivizam, kao i prijevod idžazetname koju je dobio od hafiza Sulejman-efendije Fazlića. Rođen je 14. decembra 1886. godine u Modriči. Radni vijek je proveo kao profesor vjeronauke u srednjim školama. Ovaj rad se primarno temelji na rukopisu idžazetname koji se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu (R-10790). Uspostava seneda kao garanta autentičnosti je temelj na kojem je uspostavljena i tradicija izdavanja idžazetnamā. Ta praksa traženja i izdavanja dozvole za prenošenje određenog hadisa ili djela bila je ustaljena i u Bosni i Hercegovini sve do početka 20. stoljeća.

Ključne riječi: Muhamed Zahirović, Sulejman Fazlić, idžazetnama, sened.

Biografija hafiza Muhamed-efendije Zahirovića

O Muhamed-efendiji Zahiroviću nije mnogo napisano. Ozbiljnija studija posvećena ovom istaknutom pripadniku bošnjačke uleme je knjiga pod naslovom *Muhamed-ef. Zahirović – radovi i članci*.¹ U ovoj knjizi nalazimo da je bio istaknuta ličnost u ulemanskim krugovima u BiH u prvoj trećini 20. stoljeća. Sarađivao je u časopisima *Tarik*, *Muallim*, *Misbah*, *Biser*, *Novi Behar*, *Hikmet*.² Cilj tih časopisa je bio književno-kulturni, prosvjetni i društveni razvoj muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini. Svojim zalaganjem i neprestanim društvenim aktivizmom Muhamed-efendija je predstavljao oličenje čovjeka predanog vjeri i afirmaciji Bošnjaka u društvu. Neki od njegovih najznačajnijih radova su „O potrebi uzgoja“, „Evolucija našeg ženskinja“, „Islam i socijalizam“ i „Između ilmijje i inteligencije“.

1 *Muhamed-ef. Zahirović: radovi i članci*, Priredio Mustafa Prljača, El-Kalem, Sarajevo, 2017. Osim biografskih podataka u knjizi se mogu pronaći 23 autorska i prevedena rada Muhamed-efendije Zahirovića. Ti radovi su objedinjeni i dati u svom izvornom jezičnom obliku, uz faksimile nekih dokumenata iz njegove ostavštine.

2 Ahmed Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, Gazi Husrev-begova biblioteka, Sarajevo, 2018, str. 530.

Pravi osvrt na lik i djelo Muhamed-efendije Zahirovića nalazimo u časopisu *Novi Behar* iz 1931. godine, povodom njegove smrti. Urednik časopisa ovako opisuje jedan od bliskih susreta sa Muhamed-efendijom Zahirovićem: „Živ i elastičan nije sebi davao živa mira, nego se neprestano gibao, a želio je svim žarom da i drugi rade i giblju se u pravcu našeg kulturnog i moralnog napretka, neumorno je tražio putove i načine, kako da se kreće naprijed.“³ Bio je neumorni tragalac za znanjem, muallim, a kasnije poslovođa Kotarskog vakufsko-mearifskog povjerenstva i vjeroučitelj u Trgovačkoj školi u Tuzli.⁴

Muhamed-efendija Zahirović rođen je 14. decembra 1886. godine u Modriči. Mekteb, osnovnu školu i medresu završio je u Odžaku. Radio je dugo vremena kao muallim,⁵ a 1922. godine u Sarajevu položio je ispit za profesora vjeronauke u srednjim školama i iste godine postavljen za profesora-vjeroučitelja na Državnoj realnoj gimnaziji u Bihaću, gdje je ostao do iznenadne smrti.⁶ U Bihačkoj medresi je radio kao profesor na predmetima usuli tedris (pedagogija – metodika vjerske nastave) i tarihi islam (historija islama).⁷ Njegovoj dženazi su prisustvovali svi učenici i nastavnici Državne realne gimnazije u Bihaću. Porodično nasljedstvo, utjecaj koji je ostavio na svoje učenike i narod posredstvom predavanja, radova i članaka govore o snažnoj ličnosti.

Budući da idžazetnama svoju vrijednost crpi i iz lanca prenosilaca preko kojih je dospjela u ruke primaoca idžazetname, činilo se potrebnim kazati nešto i o životu davaoca idžazetname Muhamed-efendiji Zahiroviću, hafiza Sulejman-efendije Fazlića. Hafiz Sulejman-efendija Fazlić rođen je u Seoni kod Tuzle oko 1865. godine.

Pohađao je Osman-kapetanovu medresu u Gračanici. Iako je muderis ove medrese hafiz Osman-ef. Mulaibrahimović 1901. godine oporučno za svog nasljednika odredio Sulejman-ef. Fazlića, tu dužnost je umjesto njega preuzeo hafiz Mehmed Teufik-ef. Okić. Sulejman-ef. Fazlić je nakon 1907. godine postavljen za muderisa u medresi u Odžaku.

3 „Muhamed Zahirović“, *Novi Behar*, IV, br. 18-19 (1931), str. 286.

4 A. Mehmedović, *Leksikon bošnjačke uleme*, str. 530.

5 U fondu Arhiva Islamske zajednice u Gazi Husrev-begovoj biblioteci nalaze se spisi UM-2-922/1916 i UM-2-458/1918. Prvi dokument je o imenovanju Muhamed-ef. Zahirovića na poziciju prvog muallima od strane Vakufsko-mearifskog saborskog odbora u Sarajevu, iz 1916. godine. Drugi dokument je dekret iz 1918. godine o honorarnom angažmanu Muhamed-efendije kao muallima, s obzirom na uredski posao koji je u to vrijeme obavljao.

6 Više vidi: Mahmud Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, El-Kalem, Sarajevo, 1998, str. 342.

7 Više vidi: Mehmed Mašić, *Bihačke medrese*, Unsko-sanske novine, Bihać, 1998, str. 94.

Definicija idžazetname, njen sadržaj i podjela

Budući da je kao predmet analize i obrade u ovom radu uzeta opća idžazetnama Muhamed-efendije Zahirovića, u ovom dijelu ćemo se osvrnuti na etimologiju i terminološku definiciju idžazetname, njen sadržaj i vrste idžazetnama.

Među mnogim značenjima pojma *iğāza* koja navodi Teufik Muftić, mi ćemo izdvojiti neka: dopuštenje / ovlaštenje, punomoć, odobrenje / licenca / diploma.⁸

U hadiskoj nauci se termin *iğāza* koristio u značenju davanja usmenog ili pismenog odobrenja za prenošenje hadiske predaje. U doba Osmanske Carevine i u istočnim islamskim zemljama terminološka odrednica idžazetname je bila sljedeća: to je pisani dokument koji su profesori davali učenicima koji su svoje obrazovanje upotpunili u medresama, tekijama ili u određenoj oblasti zanatstva.⁹

Sadržaj većine idžazetnama raspoređen je tako da počinje uobičajenim invokacijama *bismelom*, *hamdelom*, *taslijom* i *kelime-i-šehadetom*.¹⁰ Sastavni dijelovi idžazetname pored navedenih su sljedeći:

1. Upoznavanje s važnošću dotične nauke,
2. Naglašavanje važnosti seneda,
3. Navođenje podataka o autoru idžazetname i njegov sened (najduži dio idžazetname),
4. Navođenje podataka o kandidatu uz zahtjev za izdavanje idžazetname,
5. Učiteljevi savjeti i oporuka učeniku / kandidatu,
6. Mjesto i godina izdavanja idžazetname, potpis učitelja i otisak njegovog ličnog pečata.

Postoje opće i posebne idžazetname. Opća idžazetnama se dodjeljuje osobama koje su stekle obrazovanje iz više islamskih oblasti. Posebna idžazetnama se dodjeljuje osobama koje su dobile obrazovanje iz jedne naučne oblasti ili za određenu knjigu (jednu ili više) iz neke oblasti. Primjerice, idžazetnama za hadis, nasljedno pravo, *Šaḥīḥ* Buharije itd.¹¹

---

8 Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, III izdanje, El-Kalem, Sarajevo, 1997, str. 251.

9 *İslam Ansiklopedisi*, XXI, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 2000, str. 393.

10 Više o sadržaju idžazetname vidi: H. Popara, „Idžazetname u rukopisima Gazi Husrevbegove biblioteke“, str. 5-6.

11 Više o podjeli idžazetnama vidi: Dževad Hrvaić, *Fenomen baštinjenja idžazetname s posebnim osvrtom na hadiske idžazetname Bošnjaka*, neobjavljeni magistarski rad, Sarajevo, 2010, str. 24.

Idžazetnama Muhamed-efendije Zahirovića

Muhamed Hamdi Zahirović (Muḥammad Ḥamdī ibn Yūsuf Zāhirūvīc al-Mūdrīčawī), sin Jusufov, iz Modriče, idžazetnamu je dobio od hafiza Sulejmana Sabri-efendije Fazlića, sina Osmanova (Sulaymān Šabrī ibn ‘Uṭmān) u medresi u Odžaku.

Ova idžazetnama se sastoji od šest listova. Na svakom listu, osim posljednjeg, tekst je ispisan u 18 redaka, *nashī* pismom. Korišteno je crno mastilo, dobrog kvaliteta. Papir je bijel, tanji, glat, od sveske sa širokim linijama. Listovi su bez kustoda, uvezani u kartonski povež.

Idžazetnama je autograf hafiza Sulejmana Sabri-efendije Fazlića iz mjeseca rebiul-evvela 1328/13. 3. – 12. 4. 1910. godine, ovjerena njegovim pečatom. Idžazetnama je ovjerena i pečatima Predsjedništva Ulema-i medžlisa za Bosnu i Hercegovinu, Kotarsko-mearifskog povjerenstva u Derventi, te pečatom reisul-uleme hafiza Sulejmana Šarca. Rukopis je otkupljen od Kanita-hanume iz Sarajeva, kćeri Muhamed-efendije Zahirovića.¹² Činjenica da je idžazetnama ovjerena sa četiri ovjere čini je višestruko vjerodostojnom i vrijednom.

Osim navedenih formalnih osobnosti ove idžazetname, u pogledu sadržine možemo je svrstati u red općih idžazetnama. Opću idžazetnamu često možemo prepoznati po izrazima *iğāza ‘amma* (اجازة عامة) – opća idžazetnama i *al-‘ulūm al-‘aqliyya wa al-naqliyya* (العلوم العقلية والنقلية) – racionalne i tradicionalne znanosti. Takve i slične izraze nalazimo i u idžazetnami Muhamed-efendije Zahirovića. Ova idžazetnama ispunjava uvjete validnosti: naveden je sened autora idžazetname, na kraju idžazetname je dat potpis izdavača idžazetname kao autorizacija iste, nabrojane su knjige za koje se izdaje idžazetnama itd. Njena vrijednost je i u tome da Muhamed-efendija stječe idžazetnamu za najpoznatija djela iz hadisa, poput *Šahīha* Buharije i Muslima.

Kao i druge vrijedne idžazetname, tako i ova posjeduje spojen sened sve do Poslanika, a. s. Na koncu, idžazetname su važni dokumenti za izučavanje historije školstva, obrazovanja i kulturne historije Bošnjaka. Imajući u vidu da ova idžazetnama do sada nije bila prevedena, u ovom radu donosimo njen prijevod.

Prijevod idžazetname Muhamed-efendije Zahirovića

OVO JE IDŽAZETNAMA

Hvalimo Te Allahu, Ti koji sve okružuješ i besprijevornom sposobnošću u znanje upućuješ stvorenja Svoja, o Ti čije znanje obuhvata i najmanji atom na Zemlji i nebesima! On zna šta je bilo i prije njih i šta će biti poslije njih,

¹² Rukopis se čuva u Fondu rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke, R-10790.

a od onoga što On zna – drugi znaju samo onoliko koliko On želi.¹³ Činimo salavate na Tvoga poslanika Muhammeda koji je na najbolji način upotpunio dobro i koji je datim mu darom oživio i primijenio najbolju Poruku, sve dok je nisu naučili iz objašnjenja (šerhova) i tekstova (metnova). I neka je salavat na njegovu porodicu i ashabe koji su ga potpuno i dosljedno slijedili i koji su dali idžazetnamu onome ko ju je tražio. Pozivao ih je u Istinu, dajući im smjernice i nadopunjujući ih. Oni su davali idžazetnamu onome ko ju je tražio. Pozivao je sve koji su željeli ući u redove njegove i to riječima blagim.

Nadalje, uistinu je razumno za svakog razumom obdarenog i dobro poznato čak i svakom nehajnome da se svijet sastoji od materijalnog i duhovnog. I jedno i drugo imaju svoju svrhu, pa postoje oni koji samo ovaj svijet žele, a i oni koji drugom svijetu hrle. Doista će ovi potonji i dobiti drugi svijet, jer sreća obje kuće¹⁴ i dostojanstvo oba boravišta u svojoj esenciji nose znanje koje svakome ko se njime bavi sve nejasnoće otklanja. Koristeći se njime i učenjak, koji srčanim vidom svijet gleda, njegovim uzorom postaje.

A Allahu nije čudno da cijeli svijet u jednog čovjeka stavi. Znanje je dar dat čovjeku kojim on postaje uzvišeniji u odnosu na meleke. Neka te do najviše tajne vode riječi Uzvišenoga: *I pouči On Adema nazivima svih stvari...*¹⁵ i neka ti te riječi budu vodilja do države u kojoj su kraljevi vođeni slugama. Dovoljne su ti, o čovječe, Njegove blagodati kada ti je povjerio čast rekavši: *On daruje znanje onome kome hoće, a onaj kome je znanje darovano – darovan je blagom neizmjernim.*¹⁶ I pohvalio te u većini govora Svog hvalom velikom kada je rekao: *Uči te onome što nisi znao; velika je Allahova blagodati prema tebi!*¹⁷ Čovjek je najbolje stvorenje i nasljednik poslanikā – neka su selami na njih. Učenjaci su oni koji prenose znanje poslanikā držeći se emaneta, a učenjaci jesu nasljednici poslanikā.

Prenosi se od Pečata vjerovjesnikā da je on, neka je Allahov blagoslov na njega, rekao: „Ko krene na put tražeći nauku, Allah će mu olakšati put prema Džennetu. Ko traži nauku, meleki mu sa zadovoljstvom podastiru svoja krila. Za učenjaka oprost moli sve što je na nebesima i na Zemlji, pa čak i ribe u vodi. Prednost učenjaka nad pobožnjakom je kao prednost sjaja Mjeseca o uštapu nad ostalim zvijezdama. Učenjaci su nasljednici vjerovjesnika, a vjerovjesnici su ostavili u naslijeđe samo znanje, a ne zlato i srebro. Ko ga uzme, uzeo je veliku sreću.“¹⁸ – prenose Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madže i Ibn

---

13 Kur'an, al-Baqara, 255. Prijevod: Besim Korkut.

14 Misli se na dunjaluk i ahiret.

15 Kur'an, al-Baqara, 31.

16 Kur'an, al-Baqara, 269.

17 Kur'an, an-Nisā', 113.

18 Bilježi ga Ebu Davud u svome Sunenu, Kitāb al-'ilm, str. 3/316

Hibban. Pa kao što je neznanje izvor grešaka, tako je i znanje majka vrlina. Stoga, ko stekne znanje, on je stekao najbolje što se steći moglo. Ipak, gdje su sazviježđa u odnosu na ruku koja pokušava da ih dokuči! Uzvišeni Allah veli: *Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju?*¹⁹ Uzvišeni također veli: *Allah će na visoke stepene uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje.*²⁰

Znanje se razastrlo po svim zemljama i svaki kutak dotaklo je poput kapljica kiše. Znalci ga posjeduju, a nezalicama je daleko i za njegovo prikupljanje postoje razlozi mnogobrojni, a prvi među njima je zdrav razum lišen svih bolesti. Ipak, i razum lišen bolesti i manjkavosti može pogriješiti i u njega mogu doprijeti iluzije i varke. Ne može se razum osloniti samo na metodu „slušanja“, posebno kada su vjerske znanosti u pitanju. Mora postojati lanac prenosilaca kako bi se potvrdila ispravnost kazanoga. Ibn Mubarek kaže: „Sened je od Vjere. Da nema seneda, svako bi govorio šta hoće i kako hoće.“ Sevri kaže: „Isnad je oružje vjernika, pa ako on ne posjeduje to oružje, onda nema čime da se bori.“

On pripovijeda kako je jedna grupa ljudi otišla kod Hamada ibn Ebi Sulejmana²¹ navodeći mu neke hadise, na što je on rekao: Divni li su! Ipak, bili bi potpuniji kada bi i krila imali, odnosno svoj lanac prenosilaca (asānīd). Matar je dao svoj komentar na riječi Uzvišenoga: „... ili samo kakav ostatak znanja...“²², smatrajući da se to odnosi na lanac prenosilaca hadisa. Ahmed Ibn Hanbel²³ je rekao: „Traženje kvalitetnog lanca prenosilaca (isnada) je sunnet prvih sljedbenika islama.“ Hakim je rekao: „Traženje lanca prenosilaca (isnada) je ispravno i ima potporu u hadisu.“ Zaključak je da nema sumnje da su najistaknutiji učenjaci tvrdili da je ispravan sened uslov za ispravnost hadisa. Po njima, tek tada je hadis ispravan. Oni to navode pozivajući se na izvore – hadise i kur’anske ajete. Zbog toga su učenjaci ovog ummeta putovali tuđinama i smatrali to velikom čašću i na to su gledali kao put kojim koračaju da bi se domogli te časti.

Jedan od njih je priznati učenjak i praktičar, sjajne inteligencije, prodornog razuma, oštrog mišljenja. Znano mu je šta znači odanost i kritičke je prirode. Njegovo ime je Zahirović Muhamed Hamdi ibn Jusuf Mudričevi. Njega je Svojom milošću obasuo Moćni i Snažni. Mnogi su godinama bili prisutni na predavanjima ovog nemoćnoga roba. Oni su svoju bezvrijednu robu razmjenjivali s njegovom koja je dobra bila, kako bi ovladali znanjem

19 Kur’an, az-Zumar, 9.

20 Kur’an, al-Muğādala, 11.

21 Iz generacije tabi’ina i jedan od učitelja imama Ebu Hanife.

22 Kur’an, al-Aḥqāf, 4.

23 Imam hanbelijskog mezheba.

u cijelosti ili njegovim određenim dijelovima. Žrtvovao se i trudio dok nije naučio tradicionalne i racionalne znanosti i postao vrhunski znalac u tajnama nauke i pionir u tome. Baš kao kada se mjesec pojavi i on je tako nad ljudima prednost stekao. Vrelo mudrosti je teklo iz srca njegova i na jezik njegov preteklo te on postade pitko more tragaocima tragaocima za znanjem.

Predložio mi je da obavim istiharu, misleći – neka Allah učini da njegovo mišljenje ispravno bude – da sam ja taj koji daje idžazetnamu. Nakon što sam dugo vremena odlagao i izvinjavao se da nije u mojoj moći takvo šta uraditi, dao sam mu opću idžazetnamu da prenosi tačne hadise od mene i da se u senedu na mene oslanja – u svako vrijeme i na svakom mjestu, svakome kome želi, pod uslovom pridržavanja uvjeta koji vrijede kod stručnjaka u ovim naukama i sa obavezom da predoči objašnjenja koja su obavezujuća, kako na početku tako i na kraju.

Isto tako je meni idžazetnamu dao potpuni i izvrsni pregalac Osman Nuri Ibn Ibrahim Gračaničević²⁴, a njemu je idžazetnamu dao učeni i prilježni Sulejman Ibn Husejn Kridi (kojem je idžazetnamu dao potpuni i učeni Ali Fikri Ibn Bajram Jakdi), a kojem je idžazetnamu dao velikodušni učenjak i more blagodarno Ibrahim Ibn Muhammed Esiri Erzerumi – neka mu Allah pomogne u onome na što ukazuje i upućuje. Njemu je idžazetnamu dao prilježni učenjak i istraživač Ali Fikri Ahsenhevi, neka je milost Gospodara Silnoga na njega. On je idžazetnamu dobio od dobrog i razboritog Muhammeda Muniba Ajntabija.

Od kada sam imao četiri godine, učio sam i usvajao znanje od njih, pa me otac, neka mu se Uzvišeni Allah smiluje, odveo hazreti šejhu po imenu Ebu Bekr-efendi Čarpini. On je, bez ikakve sumnje i podozrenja, bio od dobrih ljudi. Nakon proučene hatme, od njega sam uzeo nešto znanja iz arapskog jezika i nešto od temelja akaida i drugih znanosti. Kada je on preselio, Allah mu se smilovao, prešao sam na predavanja pobožnog učenjaka mevlane šejha Mustafa-efendije. On je bio imam u džamiji u blizini dvorca u gradu Gaziantepu. Držao je jasne govore i nije bio privržen ovome svijetu materije. U njemu su se susreli Hasan i Ibn Sirin.²⁵ Od njega sam uzeo nauku iz arapskog jezika, književnosti i šerijatskih znanosti, osnovnih i sporednih. Koliko sam mogao, ubrao sam i od plodova nauke o raspravi, nešto iz polemike, dijalektike i analogije. Kada je i on dočekao suđeni čas, on se spoji sa milošću Uzvišenoga, a ja se pridružih našem uvaženom šejhu velikoga ugleda, Halilu Pusdaliju. On je u bogobožnosti i odricanju od svega lošeg bio prepoznatljiv u svome vremenu. Po strani je ostavljao ovaj svijet. Kušao je divne plodove znanosti i bio u stalnoj poslušnosti Bogu. Nije se oslanjao na bilo čiju pomoć

---

24 عثمان نوری ابن ابراهیم الغراچاچی وی

25 Misli se na Hasana al-Bastrija i Muhammeda b. Sirina, koji su pripadali generaciji tabi'ina.

osim Allahovu. Odlikovao se bogatstvom i blagom poniznosti i skromnosti kakvu niko u njegovom okruženju, pa i šire, nije imao.

Od njega sam slušao Buharijev *Ṣaḥīḥ* i od njega učio temeljne znanosti fikha, hadisa, islamske apologetike i rasprave. Kada i on sklopi oči pred ukrasima ovog prolaznoga svijeta i preseli na vječni i dobri svijet, otpočeo sam sa slušanjem predavanja potpunog učenjaka i cjelovitog mora Mevla Hasan-efendije Sijahija, poznatog pod imenom Ibn Gazzal – neka Allah učini da njegovo znanje koristi ljudima i osvjetljava ih poput sunca jutarnjega. Kada ga je zub vremena već dobro odvratio od proze, okrenuo se širenju dobrote i znanja. On me uputio na šejha vještoga u znanosti skrivenog i pojavnog, Mevla Mustafa-efendiju, poznatog kao Hasan-zade. Bio je jedinstven u svome vremenu i njegovo znanje je objedinjavalo tajne vidljivog i nevidljivog. Vodio me on do vrela saznanja o vidljivom i nevidljivom i od njega sam naučio mnoge vještine i tumačenja razna. Iz dubokog nemara me prenuo i pomogao da prevaziđem granice razuma.

Istovremeno sam išao kod vrhunskog i vještog učenjaka. On je bio širokih shvatanja i pratio je Ebu Hanifu u znanju, a u svome vremenu bijaše primjer strpljivosti. Riječ je o mevlana Hāki Abdurrahman-efendiji, neka Allah učini njegov kabur prostranim i obaspe ga Svojom dobrotom. Bio je nenadmašan na putu ka dostizanju cilja i istinsko čudo nad čudima. Nije bilo znanosti, a da je on nije dobro poznavao, niti dosjetke, a da on nije za nju znao. Bio je vješt pisac, slavan pjesnik i vrhunski govornik. Sreća velika i da sam od njega učio književnost, umjetnost dobrog upravljanja, teologiju i matematiku. Potom sam vođen božanskom uputom stigao u zaštićeni grad Konstantinopolis. Hodajući među ljudima bez zastajanja, naišao sam na uvaženog učenjaka, priznatog i na Istoku i na Zapadu. Bijaše poput svjetionika znanja i znao je želju čovjeka prije nego bi je i izrekao, kao što bi i odgovor na pitanje znao prije nego je i postavljeno bilo.

Pravi prethodnici su za sobom ostavili pratitelje i sljedbenike, a među njima je i prethodno opisani hafiz Ismail-efendi Konevi, neka mu Allah kabur obasja svjetlom i nagradi ga. Završilo se njegovo bavljenje znanjem na ovom svijetu i traganje za njim između istoka i zapada. Njegova slava je dovoljna sama za sebe i nema potrebe da ga se dodatno obasipa riječima hvale, kao što nema ni potrebe da se njegova oštroumnost iznova objašnjava. Nismo rekli ništa novo, ali je slast to iznova spomenuti. Prisustvovao sam njegovim predavanjima nekoliko godina i poput pčele sam kupio plodove sa cvjetova njegovih kazivanja. Dostigao sam nivo iznad kojeg nema više i od njega saznao šta istinsko znanje jeste. Shvatio sam šta znači razumjeti. On me je podučio najboljem iz svake nauke. Od drugih učenjaka sam o njemu čuo da je pouzdan i samo riječi hvale su iz njihovih usta tekle. On je znanje stekao

od dobrog i potpunog šejha Abdulkerima Konevija, a on od šejha Osmana Durkija Kasrija, a on od mevlana Redžep-efendije, a on od vrllog učenjaka, autora *Tahrīra* Abdurrahmana, a on od mevlana Munla Čelebija i Muhjiddina. Njih dvojica su znanje stekli od Muhammeda Šervinija, a on od mevlana Husejna Halhalija, a on od mevlana Mirzadžana, a on od vrllog Džemaluddina Mahmuda Širazija, a on od velikog učenjaka Dželaluddina Divanija, a on od Muhjiddina Kuškenarija, a on od učitelja i učenjaka, najpriznatijeg među istraživačima, čestitog Džurdžanija, a on od mevlana Mubarek Šaha, a on od istraživača Kutbuddina Širazija, a on od istraživača Nasiruddina Tusija, a on od Kazvinija, a on od imama Fahrudina Razija, a on od imama Hudžetulislama Gazalija, a on od Ebu Mealija Abdulmelika Ibn Jusufa Džuvejhija, a on od Humama Ebu Taliba Mekija – neka im se Allah Uzvišeni smiluje i podari im perivoje džennetske.

Što se tiče našeg drugog seneda u fikhu i tefsiru, mi smo se zadovoljili nizom koji počinje od šejha hafiza Ismail-efendije Konevija, a on je stekao znanje od svog šejha mevlana Abdulkerima Konevija, a on od šejha Muhammeda Jemanija Ezherija, a on od šejha Abdulhajja i šejha Abdurrahima. Abdurrahim je stekao znanje od Sevrija, a on od Omera Ibn Nudžejma – autora *Nahra*²⁶, a šejh Abdulhajj od Alija Makdisija, a šejh Ali Makdisi i Omer Ibn Nudžejm od velikog učenjaka Šihabuddina Ahmeda Ibn Junusa, poznatijeg kao Šibli. On je učio od svog šejha, učenjaka Abdulberrejna, a on od istraživača Kemala Ibn Humama, a on od šejha Siradžuddina Omera Ibn Kitanija, a on od šejha Alauddina Sejramija, a on od Dželaluddina, komentatora *Hidāye*²⁷, a on od svog šejha Alauddina Abdulaziza Buharija, autora djela *Kašf* i *Tahqīq*, a on od predvodnika učenjaka Hafizuddina Kebira, autora djela *Kāfī* i *Kanz*, a on od učenjaka Kerderija, a on od Burhanuddina, autora *Hidāye* i onog koji ima posebno mjesto kod Uzvišenoga, a on od predvodnika imama Sarahsija, a on od predvodnika imama Halevanija, a on od Kadija Ebu Ali Nesefija, a on od šejha i imama Ebu Bekra Ibn Muhammeda Ibn Fadla Buharija, a on od imama Abdullaha Sabzamunija, a on od Abdullaha Ibn Ebi Hafsa Buharija, a on od svog oca, imama Muhammeda Ibn Hasana Šejbanija, a on od imami a'zama Ebu Hanife i imama Ebu Jusufa, neka im se Uzvišeni Allah smiluje.

Ebu Hanifa je to prenio od Hammada Ibn Ebi Sulejmana, a on od Ibrahima Nehajja, a on od Alkame, a on od Abdullaha Ibn Mesuda, a on od Poslanika, s. a. v. s. On je to primio, neka je mir na njega, od Džibrila, neka je mir na njega, a on od Allaha Uzvišenoga.

26 Puni naziv djela: *al-Nahr al-Fā'iq bi šarḥ Kanz al-Daqā'iq* (النهر الفائق بشرح كنز الدقائق)

27 Puni naziv djela: *al-Hidāya fī al-fiqh al-ḥanafī* (الهداية في الفقه الحنفي)

Kada je u pitanju još jedan sened u hadiskoj znanosti, stekao sam ga od svog šejha hafiza Ismaila Konevija²⁸, a on od svog šejha Abdulkerima Konevija, a on od svog šejha Muhammeda Jemanija Ezherija, a on od učenjaka Halila Lekkanija i šejha Muhammeda Zerkanija – a svi oni su slijedili malikijski mezheb – i šejha Ahmeda Merhumija, koji je pripadao šafijskome mezhebu. Prvi od njih (Halil Lekkan) je prenio sened od svog oca Ibrahima Lekkanija, a on od šejha Salima Senhurija, dok su drugi i treći (Muhammed Ruzkani i Ahmed Merhumi) prenijeli od Muhammeda Babilija, a on od Salima Senhurija, a on od Nedžmuddina Gajtija, a on od Zekerijjaa Ensarija, a on od hafiza Ibn Hadžera, autora *Fatħa*, a on od Ibrahima Tenuhija, a on od Ahmeda Ibn Ebi Taliba, a on od Ebu Abdullaha Husejna Ibn Mubareka, a on od Ebul-vakta Abdulevvela Ibn Isa Herevija, a on od Ebu Hasana Abdurrahmana Davudija, a on od Abdullaha Ibn Ahmeda Ibn Hamevejha, a on od Muhammeda Ibn Jusufa Ferberija koji je rekao: Podučavao nas je Muhammed Ibn Ismail Buharri knjizi *Šaħīḥ al-Buḥārī* jednom u Farabu, a jednom u Buhari.

Što se tiče Muslimovog *Šaħīḥa*, on se istim senedom veže do hafiza Ibn Hadžera koji je rekao: obavijestio nas je Tenuhi koji je rekao: obavijestio nas je Ebu Fadl Sulejman Ibn Hamza, koji prenosi od Alije Ibn Husejna, a on od hafiza Ebu Fadla Ibn Nasira, a on od Ebu Kasima Abdurrahmana, a on od Ebu Bekra Muhammeda Ibn Abdullaha Dževzija, a on od Mekcija Ibn Abdullaha Nejsaburija, a on od autora Muslima Ibn Hadždžadža Kušejrija, čija loza seže do plemena Kašr Ibn Ka'b Ibn Sa'sa', a loza Kašr Ibn Džarima do Beni Eslema.

Što se tiče seneda djela *Nuḥba al-fikr*, on je isti kao prethodno spomenuti.²⁹ Što se tiče seneda djela *Mašāriq al-anwār*, obogaćujemo ga spominjanjem lanca prenosilaca hadisa poredanih po principu *musalsal bi al-awwalijya*.³⁰ O njemu nas je obavijestio moj šejh hafiz Ismail Konevi i to je prvi hadis kojeg sam čuo od njega, a on je rekao: obavijestio nas je o njemu šejh Muhammed Jemani Ezheri i to je prvi hadis kojeg sam čuo od njega, a on je rekao: obavijestio nas je o njemu šejh Zejnuddin i to je prvi hadis kojeg sam čuo od njega, a on je rekao: obavijestio nas je o njemu šejh Mahmud Makdisi, a njegov sened se veže za šejha Šamija Kebira do kraja tog seneda, a o njemu nas je obavijestio također šejh Muhammed Zurkani i to je prvi hadis kojeg sam čuo od njega na nekim predavanjima. On je rekao: obavijestio nas je Ebu Valid Abd Bakani, koji je rekao da nas je obavijestio Ali Edžhudi rekavši: obavije-

28 Rođen u Konji. Vrstan učenjak na polju tefsira i hadisa. Bavio se i kaligrafijom. Umro je 1195/1781.

29 Veže se do hafiza Ibn Hadžera.

30 To je predanje u kojem svi prenosiooci hadisa koriste rečenicu „ḥaddaṭāni fulān wa huwa awwal ḥadīṭ sami'tuhū minh“ (حدثني فلان وهو أول حديث سمعته منه) koju prenose od svojih učitelja.

stio nas je Mahmud Ibn Ensari koji prenosi od svog oca Ibrahima Umadija, a on od Ahmeda Halebija, a on od Muhammeda Ibn Omera Hašimija, a on od svog djeda Tekijjuddina Muhammeda Ibn Muhammeda Ibn Nedžmuddina, a on od Ahmeda Ibn Alija Malikija koji je rekao: obavijestio nas je Abdullatif Ibn Abd Mun'im kazavši da im je pripovijedao Ebu Feredž Dževzi, a njemu je pripovijedao Ebu Salih Ahmed Ibn Abdulmelik koji je to čuo od Muhammeda Ibn Muhammeda Remadija, a njemu je pripovijedao Ebu Hamid Ahmed Ibn Muhammed Ibn Jahja Ibn Bilal Bezzaz koji je rekao da je Sufjan Ibn Ujejne kazao – a to je prvi hadis kojeg je čuo od njega – i tako su govorili svi od početka seneda.

Znam da lanac prenosilaca završava kod Sufjana Ibn Ujejne u skladu sa dogovorom hadiskih učenjaka. Što se tiče onih prije njega koji su prenosili hadise, postoji predaja u kojoj Sufjan kaže: Pripovijedao mi je Amr Ibn Dinar kazivanje svog oca Kabusa, a on je to prenio od mevlana Abdullaha Ibn Amra Ibn Asa o tome da je Allahov poslanik, s. a. v. s., rekao: „Uzvišeni i Milostivi će se smilovati onima koji su milostivi. Smilujte se onima koji su na Zemlji, pa će vam se smilovati Onaj koji je na nebesima.“

Kada je u pitanju naš sened u vjerskim mezhebima, o tome nas je izvijestio šejh i hafiz Ismail-efendi Konevi i rekao da mu ga je prenio šejh Abdulkerim, a njemu šejh Muhammed Jemani Ezheri, a njemu šejh Muhammed Zurkani, a njemu Ali Šebamelisi, a njemu šejhul-islam Sibki. On je to prenio od sejjida Jusufa Ermijevija, a on od osnivača mezheba, neka mu se Uzvišeni smiluje. Skrat ćemo navođenje cijelog seneda ovih knjiga, da Allah dā pa da se okoristimo njima i prenosiocima.

O, saosjećajni brate i prijatelju iskreni, nakon bogobožnosti i pokornosti Allahu dolazi znanje koje posjeduješ i koje je na višoj razini od sultanove posluge, a tvoji učenici ti trebaju biti preči od kćeri i sinova. Jer spoznaja i savršenstvo spoznaje dolaze prije bogatstva i nikakve koristi nema od prolaznog ukrasa. Ako se pak približiš Allahu Uzvišenome obožavajući Ga, onda to znači i mnogobrojne izvore blagoslova. Izbjegavanje grijeha, malih i velikih, pomoći će ti da savladaš nauke, velike i male. Tako ćeš uspjeti i da podučavaš savjetima koje su prethodnici kazivali onima koji dolaze. To su savjeti iz ahlaka i svakodnevnog života. Na taj način ćeš moći raditi sve do konačnog cilja kojeg priželjkuješ. To je moja preporuka tebi.

Iako nisam ni ja od onih dosljednih, pa svaki čovjek je odgovoran za ono što sam čini³¹. Naređivao sam ti dobro, ali ni sam nisam najbolje slušao niti sam u potpunosti na pravome putu bio. Neka nas obojicu Allah učini od učenjaka i znalaca i neka nas proživi u društvu dobrih Njegovih robova.

---

31 Kur'an, aṭ-Ṭūr, 21.

Gospodaru naš, smiluj se nama i *braći našoj koja su nas u vjeri pretekla i ne dopusti* da u srcima našim bude imalo zlobe prema vjernicima. Gospodaru naš, Ti si, zaista, dobar i milostiv! Veličanstven je Gospodar tvoj, Dostojanstveni i daleko od onoga kako Ga predstavljaju oni!³² i mir poslanicima³³ i hvaljen neka je Allah, Gospodar svjetova!³⁴ Idžazetnama je završena 1328. godine. Sastavio ju je ponizni i siromašni, onaj koji priznaje svoj grijeh i nedostatke, Sulejman Sabri, sin rahmetli Osmana, neka se Allah smiluje njemu i roditeljima njegovim.

Rebiul-evvel 1328. godine po Hidžri.³⁵

Zaključak

U radu su dati osnovni biografski podaci o Muhamed-efendiji Zahiroviću. Dat je i prikaz njegove društvene uloge u Bosni i Hercegovini početkom 20. stoljeća. Prilikom prijevoda idžazetname s arapskog jezika uočili smo da je originalni tekst visoko stiliziran, često rimovan i ritmovan. Bio je izazov ostati vjeran izvorniku, ali i prenijeti sve stilske i sadržajne vrijednosti u prijevodu na bosanski jezik. Nakon duže invokacije slijedi pohvala nauke, gdje autor kao argumente primarno navodi ajete iz Kur'ana i hadise Poslanika, a. s. Nakon toga slijedi niz silsila za knjige i naučne oblasti. Postoje lanci prenosi-laca za fikh, hadis, tefsir kao i knjige poput Buharijevog *Šahīḥa*, Muslimovog *Šahīḥa*, djela *Nuḥba al-fikr* i *Mašāriq al-anwār*. U pečatu kojim je ovjere-na ova idžazetnama stoji ime Sulejmana Sabri-efendije, čime se potvrđuje identitet davaoca idžazetname. Također, potpuni smisao tradicije izdavanja idžazetnamā ogleda se kroz kontinuitet i prirodu lančanog prenošenja. Muhamed-efendija Zahirović, prema dostupnim izvorima, nije izdao idžazetnamu nekom od svojih učenika. Razlog može biti njegova iznenadna smrt, ali se vjerovatnijim čini izumiranje tradicije dodjele idžazetname koja je izgubila svoje obrise u Bosni i Hercegovini početkom 20. stoljeća.

---

32 Kur'an, aṣ-Šaffāt, 180.

33 Kur'an, aṣ-Šaffāt, 181.

34 Kur'an, aṣ-Šaffāt, 182.

35 13. marta – 11. aprila 1910. godine.

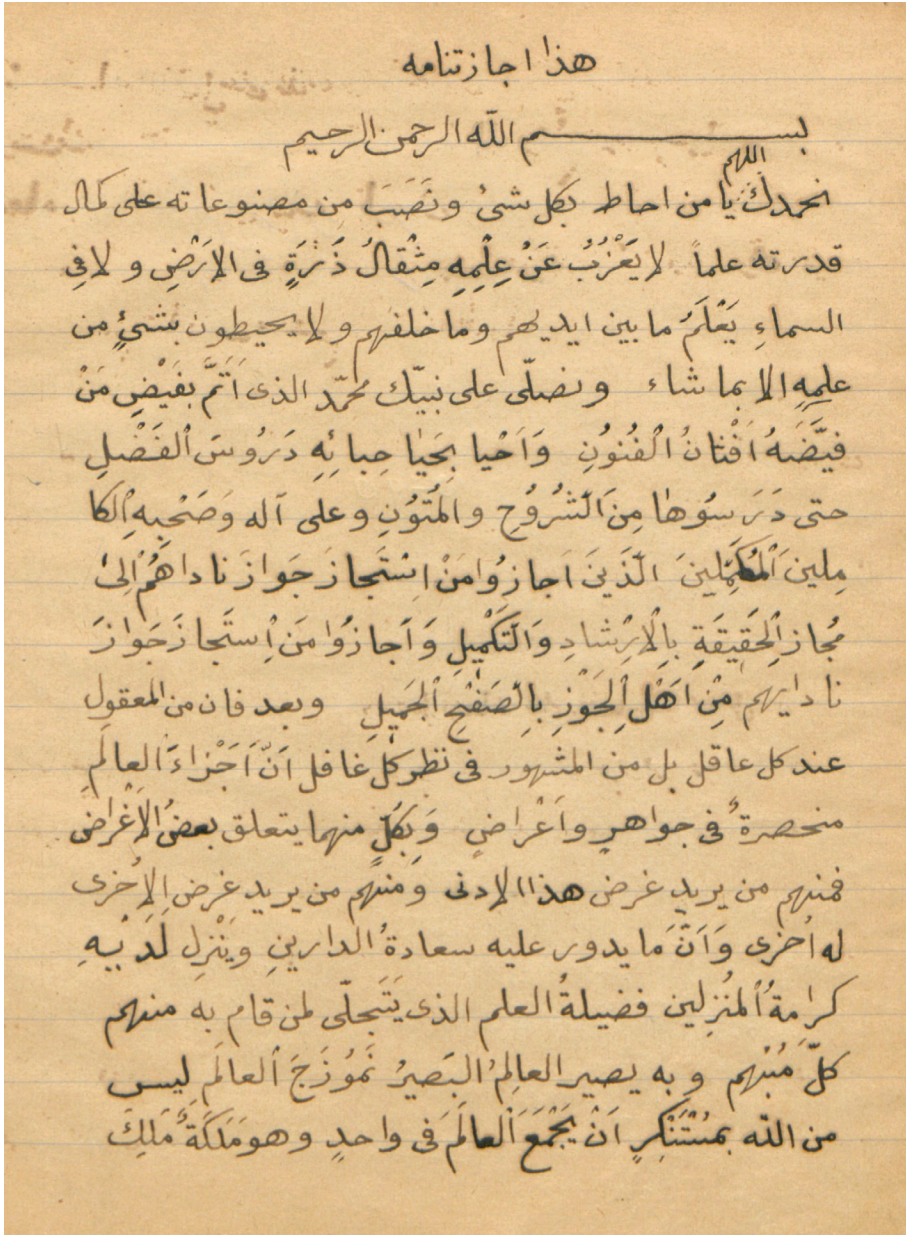
**Muhamed Efendi Zahirović and his Idžazetnama
(Authorization)**

Abstract

This paper sets forth a biography of Muhamed efendi Zahirović and it gives a review of his social activism as well as a translation of the idžazetnama (authorization) he got from Hafiz Sulayman efendi Fazlić. He was born on the 14th of December in 1886 in Modriča. He spent his entire working life as a high school religion teacher. This paper is primarily based on the idžazetnama manuscript which is kept in Gazi Husrev-beg's Library in Sarajevo (R-10790). Setting the sanad (a list of authorities who have transmitted a report (*ḥadīth*) of a statement, action, or approbation of the messenger Muhammad, peace be upon him) as a guarantee of the authenticity and a critical review of every person who transmitted a *ḥadīth* has provided a foundation for the tradition of issuing idžazetnamas. This common practice of seeking and issuing an authorization to transmit a particular *ḥadīth* or work carried on in Bosnia and Herzegovina until the beginning of the 20th century. The contents of the idžazetnama portrays Muhamed efendi Zahirović as one of the more learned people in Bosnia and Hercegovina at the beginning of the 20th century.

Key words: Muhamed Zahirović, Sulejman Fazlić, idžazetnama, sanad.

Prva stranica opće idžazetname koju je izdao hāfiẓ Sulaymān Šabrī-efendī Fazlić
Muhamed-efendiji Zahiroviću iz Modriče, 1328/1910. godine (GHB, R-10790)